

COVID-19 ile Mücadelede Örnek Ülkeler

Çin'in Vuhan kentinde Aralık ayında ortaya çıkan ve salgın hastalığa yol açan koronavirüs (COVID-19), Antarktika hariç tüm kıtalara ve Türkiye dahil 204'ten fazla ülkeye yayıldı.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) "pandemi" ilan ettiği COVID-19 virüsünün dünyanın dört bir yanına hızla yayılmaya devam etmesi, çok sayıda ülkeyi çeşitli önlemler almaya itti. Bu önlemlerin bir kısmı günlük hayatın akışını sekteye uğratacak seviyede olurken bazı ülkeler virüsün bulaşmasını engelleme aşamasından virüsün yayılmasını geciktirme aşamasına geçme konusunda yetersiz kaldı. İngiltere'de virüsün kontrollü yayılması planı işe yaramazken İtalya, İspanya, İran ve Fransa'da ölüm hızları arttı, ABD'de ise salgın sebebiyle ölüm sayısı virüsün çıkış noktası olan Çin'i geçti.

Ancak Güney Kore, Singapur, Tayvan ve Hong Kong'un, salgının merkezi Çin'e olan coğrafi yakınlıklarına rağmen, haftalardır süren çabalarıyla koronavirüsün yayılmasını yavaşlatmakta belli bir başarıya ulaştıkları kabul ediliyor. Peki bu ülkeler virüsle mücadele konusunda neleri doğru uyguladı ve uygulamalardan ne gibi dersler alınabilir?

Çin

Çin, Koronavirüsün ilk çıktığı ülke olarak başlangıçta yeterli önlemi almamak ve hastalığın dünyaya yayılmasına yol açmakla suçlanıyordu. Ülkede Ocak ayında alınmaya başlanan önlemlerle ancak Şubat ayı sonlarına doğru salgının yayılma hızı azaltılabildi. Fakat bunun için ülkenin günlük yaşamını büyük oranda değiştirmesi gerekti.

Virüsün ortaya çıktığı Hubei eyaletinde 60 milyon kişi karantinaya alındı. İşyerleri, okullar, ibadethaneler, toplu taşıma sistemleri ve çok sayıda kurum kapatıldı. Spor müsabakalarının da aralarında bulunduğu toplu etkinlikler iptal edildi¹.

Vuhan kentinde stadyumlar kitlesel karantina merkezlerine dönüştürüldü ve hızlıca çok sayıda hastane inşa edildi. Her haneden belirli sayıda insanın yalnızca hayati ihtiyaçlarını satın alması için evlerini terk etmesine izin verildi. Başkent Pekin'e ve Şanghay'a dışarıdan gelenler bir süre karantina altında tutulmaya başlandı ve böylece bu şehirlerde virüsün etkileri çok düşük seviyelerde kaldı^{2,3}.

1 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51864424>

2 <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/09/how-did-china-get-grips-with-coronavirus-outbreak>

3 https://www.sixthtone.com/ht_news/1005288/beijing%2C-shanghai-quarantine-travelers-from-italy%2C-south-korea%2C-iran

Fotoğraf: Lai Li/Xinhua/Alamy Live News

Şinhua Ajansı, Çin'in karantina önlemlerini ihlal edenlerin ve kontrol noktalarında gerekli sağlık evraklarını gösteremeyenlerin maksimum üç yıla kadar hapisle cezalandırılacağını bildirdi. İnsanların hayatları bu önlemlerden olumsuz yönde etkilense de ülkedeki günlük yeni vaka ve ölüm sayıları önemli ölçüde azaldı⁴.

Alınan önlemlerle Şubat başında günlük 4.000'e yaklaşan vaka sayısı Mart ayında 100'ün altına gördü. Şubat ortasında günlük 100-150 arasında seyreden günlük ölüm sayısı da yüzde 90 oranında azaldı¹.

WHO Genel Sekreteri Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus, Çin'deki sert önlemlerin işe yaradığını söylerken, "Bu husus, salgının azaltılabileceğini gösterdi. Ama yalnızca devlet mekanizmasının tamamının dahil olduğu kolektif, koordine edilmiş ve kapsamlı bir yaklaşımla" ifadesini kullandı⁵.

Çin'in salgının başlangıç ülkesi olması ve hızla uygulamaya alınan karantina önlemleri sanayi üretiminin durma noktasına gelmesine ve küresel tedarik zincirlerinin de oldukça olumsuz etkilenmesine neden olmuştu. Ancak salgının devamında alınan önlemlerin başarısı ve ülke genelinde karantina uygulamalarına gösterilen hassasiyetle vaka sayılarının azalması, insanların yavaş yavaş işlerine dönebilmelerine de imkân vermeye başladı. Bütün süreçte firmalar tedarik zincirlerini ayakta tutabilmek için alternatif yollar aradılar, siparişlerin farklı lokasyonlarda üretilmesi için aksiyonlar alındı ve hatta bazı firmalar farklı üretim alanlarına yönelerek süreci atlattı. Salgın, sektörlerin üretim ve tedarik zincirlerinin yeniden değerlendirilerek yeni stratejiler geliştirilmesine olanak verdi⁶.

Güney Kore

Güney Kore, ülke ekonomisi etkilenmeden COVID-19 ile nasıl mücadele edilebileceğini tüm dünyaya gösteren bir örnek oldu. Çin'den sonra en fazla koronavirüs vakasının görüldüğü Güney Kore'de alınan önlemlerin ardından ülkedeki günlük vaka sayıları Mart sonuna doğru azalmaya başladı, ölüm sayılarında ise artış durdu. Teşhis sayılarının her geçen gün daha da azalması doğru yönetilen salgınla mücadele süreçlerinin hastalıkla savaşta ne derece önemli olduğunu kanıtladı. Güney Kore'nin bu başarısının nedenlerinden biri olarak, ülkenin 2000'li yılların başındaki SARS virüsü nedeniyle bu tür salgınlara daha hazırlıklı olması gösterildi⁷.

Ülkede ağırlık verilen strateji ise olabildiğince geniş bir kitleyi ücretsiz olarak testten geçirerek hastalığın en çok hangi bölgelerde yoğunluk gösterdiğini saptamak oldu. Günde 15 bin kişinin testten geçirildiği ülkede, 50 mobil test merkezi oluşturuldu ve test sonucu pozitif çıkan kişilerin buldukları bölgeler de diğer kişilere cep

Fotoğraf: www.smartcitiesworld.net

telefonlarına gönderilen mesaj yoluyla bildirildi. Hastalığın yaygın olarak tespit edilmesi nedeniyle “özel bakım bölgesi” ilan edilen alanlarda ise ekstra tıbbi malzeme ve sağlık çalışanı bulundurulmasının yanında, sokakları dezenfekte etmek üzere özel birlikler görevlendirildi⁸.

Karantina uygulamalarında kamu desteğinin sağlanmasının önemi Daegu bölgesinde yaşayan ve hasta kişilerle teması olan 61 yaşında bir kadının test olmayı reddetmesiyle ortaya çıktı. Test yapılamayan kadın hastalığı daha sonra 37 kişiye bulaştırarak salgının yayılımını artırdı. Bu olay sonrasında, karantina şartlarına ve sağlık çalışanlarının talimatlarına uymamanın hapis cezasıyla sonuçlanabileceğine ilişkin Güney Kore hükümetince çıkarılan yeni yasa halkın talimatları daha ciddiye almasını sağladı⁹.

Şubat ayında parlamentosunu ve mahkemelerini kapatan Güney Kore genelinde şüpheli vakaların test edilebilmesi için 100 civarında laboratuvar kullanıldı. Şoförlerin arabalarından inmeden ve kimseye temas etmeden virüs testi yapmalarını sağlayan merkezlerin bulunduğu ülkede konserler ve çok sayıda etkinlik iptal edildi. Güney Kore, diğer ülkelerin henüz uygulamadığı sıradışı bir yöntem izleyerek virüs tespit edilen herkese bir GPS çipi taktı ve koronavirüslü insanların nerede olduğunu internetten canlı haritayla yayınlamaya başladı. Harita ile halka hastalardan uzak durma imkânı tanınırken havalimanlarında ise ülkeden çıkmak isteyenlerin üç aşamalı bir kontrolden geçmesi hedeflendi¹.

Ülkenin salgınla mücadelede gösterdiği en büyük başarılarından biri dünyanın en pahalı ve en iyi organize edilmiş test programını uygulaması oldu. Bunun yanında hastalık teşhisi konulan kişilere izolasyon ve karantina uygulamalarına kamunun verdiği destekle salgın büyük ölçüde savaşılabılır hale geldi. Güney Kore son bilgilere göre 270 bin COVID-19 testi uyguladı. Testlerin yüksek oranda uygulanması salgının yayılımını kontrolde çok olumlu sonuçlar verdi¹⁰.

Tayvan ve Singapur COVID-19 salgınının kontrol altına alınmasına örnek olurken, Güney Kore ve Çin çok sayıda insan yaşayan bölgelerde salgınların nasıl durdurulacağına örnek bir model oluşturdu. Vatandaşların CCTV kameralardan, kredi kartı ve telefon kullanımlarından yakın bir şekilde takip edilmesi ve riskli durumlarda test uygulanması için çağırılması, uygulanan radikal yöntemlerden biri oldu. Özellikle teşhis konulan ve başkalarıyla etkileşime giren kişilerin hızlı bir şekilde tespitinde önemli rol oynayan bu uygulama ülkenin izleme teknolojilerinde ne kadar yoğun bir kullanım imkânına sahip olduğunu da gösterdi¹¹.

8 <https://www.theguardian.com/world/2020/mar/11/mass-testing-alerts-and-big-fines-the-strategies-used-in-asia-to-slow-coronavirus>

9 <https://thediplomat.com/2020/03/lessons-from-south-koreas-COVID-19-outbreak-the-good-bad-and-ugly/>

10 <https://www.sciencemag.org/news/2020/03/coronavirus-cases-have-dropped-sharply-south-korea-whats-secret-its-success>

11 <http://theconversation.com/coronavirus-south-koreas-success-in-controlling-disease-is-due-to-its-acceptance-of-surveillance-134068>

Fotoğraf: Reuters/Feline Lim

Salgının ekonomik etkisini azaltmak için 9,54 milyar dolarlık destek paketi açıklayan Güney Kore, aynı zamanda işletmelerin desteklenmesi için de ek 81,6 milyar dolar daha bütçe hazırlandı¹².

Singapur

Şubat ayı ortalarında 58 vakayla koronavirüsün fazlaca görüldüğü ülkelerden biri olan Singapur, hastalığın yayılımını sınırlı tutabilen ülkelerden oldu. Temel olarak kişilerin birbirinden izole edilmesine dayanan bir strateji benimseyen Singapur'da, kurallara uymamanın cezası 10 bin dolar ya da 6 ay hapis cezası olarak belirlendi. Bunu tespit etmek için kişilerin gün içinde birkaç defa telefonla arandıkları bir sistem oluşturuldu. Görüşme sırasında kişinin, cep telefonu üzerinden bulunduğu lokasyonu paylaşmasını sağlayan bir linke tıklaması ve böylece evde olduğunu ispatlaması istendi. Buna ek olarak, serbest çalışanlara evde kalmaları için günlük 100 dolar teşvik sunulurken evde yalnız kalamayacak olanlara da kamu tesislerinin kapıları açıldı⁷.

Singapur'un salgın yönetiminde başarılı olduğu bir diğer alan da en üst kalite sağlık sistemi oldu. Daha önce yaşanan salgınlardan çıkarılan dersle, kullanıma hazır karantina merkezleri ve 330 yataklı son teknoloji salgın hastalık ulusal merkezinin inşası COVID-19 salgınının yayılmasını büyük ölçüde engelleyen etkenlerden oldu. Nüfusun azlığı salgın kontrolünde ayrı bir avantaj sağlasa da Singapur yönetimi bu sürecin kontrol edilebilir olduğunu bütün dünyaya gösteren ülkelerden biri oldu¹³.

Hong Kong

İlk vakanın 23 Ocak'ta tespit edildiği 7,4 milyonluk Hong Kong, Çin'e olan yakınlığı nedeniyle seyahat kısıtlaması ve okulların kapatılması gibi önlemleri hızla devreye sokan ülkelerden oldu. Bunda, 2003 yılında 299 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan SARS salgınından alınan derslerin de katkısı vardı. Maskesiz sokağa çıkılmayan, toplu taşımanın kullanılmadığı, düzenli olarak el yıkama anonslarının yapıldığı ülkede, hükümet her bir vakanın bulunduğu bölgeyi online olarak görüntülemeyi mümkün kılan bir web sitesini hizmete açtı. Bununla birlikte hükümet Çin sınırını tamamen kapatmadığı için oldukça eleştirildi. 8 Şubat'tan bu yana ülkede geçerli kural, Çin'den gelen tüm yolcuların 14 gün boyunca evden çıkmaması oldu. Bu kural daha sonra, başta Güney Kore ve İtalya olmak üzere koronavirüsün yayıldığı diğer ülkelere gelenleri de kapsayacak şekilde genişletildi⁷.

Vietnam

Vietnam son bilgilere göre COVID-19 salgınında hiç hasta kaybı olmayan bir ülke olarak dikkat çekiyor. Ülkenin oldukça sınırlı kaynaklarıyla diğer gelişmiş ülkelere göre çok daha başarılı olması alınan doğru

12 <https://www.channelnewsasia.com/news/asia/coronavirus-COVID-19-south-korea-cases-12588524>

Fotoğraf: <https://taiwantoday.tw/>

hamlelerle özetleniyor. Vietnam, 1 Şubat tarihiyle birlikte COVID-19 salgınına önlemek için bütün okulların kapatılması ve Çin'den gelen bütün uçuşların durdurulması kararını almıştı. Uygulamalardan iki hafta sonra Çin'in Vuhan kentinden dönen göçmen çalışanların yaşadığı Vinh Phuc bölgesinde 21 günlük karantina uygulaması yapıldı. Vietnam ülkeye ayak basan herkesin 14 günlük karantinaya alınmasını kusursuz bir şekilde uyguladı. Bütün uluslararası uçuşlar iptal edildi. Tespit edilen hastalar hızla karantinaya alınarak temas ettikleri kişilerin takibi yapılırken asılsız ihbarların önüne ceza uygulamasıyla geçildi¹⁴.

Vietnam yönetimi kamudan bilgi saklamanın olumsuz sonuçlar doğurduğunu başka ülke örneklerinden fark ederek salgın yönetiminde tamamen şeffaf bir politika izledi. Sosyal medya da dahi sınırlamalar olmadan özgürce bilgi paylaşılması kamunun nabzının da çok rahat tutulmasını sağladı¹⁵.

Ülke içinde seyahat eden herkesin sağlık durumunun iyi olduğunu gösterir belge sunmasının zorunlu hale getirildiği ülkede, aciliyeti olmayan bütün işyerlerinin geçici olarak kapatılması kararı alındı. Bütün sınır kapıları kapatıldı. İşyerlerini destek amaçlı vergi yasaları düzenlendi. Ayrıca ulusal gıda güvenliğinin sağlanması için 24 Mart tarihinde yurtdışından pirinç ithalatı durduruldu¹⁶.

Tayvan

Tayvan koronavirüse karşı en iyi önlemleri almakla övülen ülkelerden bir diğeri olarak biliniyor. Şu ana kadar 329 kişide tespit edilen koronavirüs yalnızca beş kişinin ölümüne neden oldu¹⁷.

Ülkede SARS salgını sonrası kurulan Ulusal Sağlık Kumanda Merkezi ile güçlerini birleştiren yetkililer, Çin'de tanımlanamayan bir virüsün ortaya çıktığı bilgisi üzerine 31 Aralık gibi erken bir tarihte harekete geçti. Vuhan'dan tüm gelişler detaylı bir incelemeden geçerken seyahat uyarıları devreye sokuldu. Bu süreçte, halkın ihtiyaç duyacağı ve bir süre sonra ücretsiz olarak dağıtımı yapılan temel malzemelerin ihracatı yasaklanırken tıbbi malzemeleri stoklamak veya karantina kurallarına uymamak cezai yaptırıma bağlandı. Ülkede ilk vakanın tespit edildiği 21 Ocak'tan itibaren ilk ve orta dereceli okullar kapatıldı⁷.

Tayvan'ın salgınla mücadelede başarılı olduğu bir nokta da hastalığın takibinde kullandığı teknolojiler oldu. Tayvan yönetimi COVID-19 salgınının bir hafta içinde ülkeye ulaşacağı bilgisini bir sağlık teknolojileri firması olan Metabiota'nın yaptığı erken uyarı ile edinerek hazırlık yapma şansı buldu. Uygulanan son teknolojilerle sınırların kontrolü ve havaalanlarına uygulanan termal görüntüleme gibi son teknoloji izleme sistemleri hastalık

¹⁴ <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/vietnam-contain-COVID-19-limited-resources/>

¹⁵ <https://thediplomat.com/2020/03/how-vietnam-learned-from-chinas-coronavirus-mistakes/>

¹⁶ <https://www.vietnam-briefing.com/news/vietnam-business-operations-and-the-coronavirus-updates.html/>

¹⁷ <https://www.worldometers.info/coronavirus/#countries>

semptomlarının erken teşhisinde önem kazandı. Ayrıca ulusal sağlık sigortası veri bankasının göçmenlik ve gümrük veri bankaları ile birleştirilmesi yolcuların salgın risklerinin daha iyi gözlemlenmesine olanak verdi. Evlerinde karantinada olanların mobil telefonlarının coğrafi takip sistemleriyle izlenmesi sağlanırken riskli gruplara dağıtılan resmi telefonlarla yapılan sıkı denetimler karantina kurallarının bozulmamasına olanak verdi. Son olarak da yapay zekâ, veri analitiği ve dijital iletişim yoluyla kamuya gerçek zamanlı sağlanan bilgiler COVID-19 bulaşma risklerinin azalmasında rol oynadı¹⁸.

Fotoğraf: Shutterstock

Almanya

Almanya COVID-19 salgın vakalarının en çok görüldüğü ülkeler sıralamasında beşinci sırada bulunuyor. Ancak ölüm oranları üzerinden değerlendirilirse oldukça düşük rakamlar göze çarpıyor. Ülkede 67 binin üzerinde aktif vaka bulunuyor. Buna karşılık salgın sebebiyle gerçekleşen ölüm sayısı ise son kayıtlarla 1107 olarak biliniyor. Vaka ve ölüm sayıları orantılandığında dünyada en düşük değerlere sahip ülkelerden biri Almanya olarak öne çıkıyor. Bu başarılı rakamların sebepleri tam olarak bilinemese de salgın başlangıcında Almanya'nın testler konusunda gösterdiği agresif yaklaşımın bir gerekçe olabileceği düşünülüyor. Almanya'da vakaların daha geç ortaya çıkması da bu duruma gösterilen gerekçeler arasında. Bazı yetkililer COVID-19'a maruz kalma sonrasında hastayı ölüm noktasına götüren semptomların ortalama 8 hafta sonra ortaya çıkmasından yola çıkarak Almanya ve benzer şekilde ölüm rakamları düşük seyreden ülkelerde yakın zamanda oranların yükselebileceğini düşünüyor. Almanya'nın başarılı olduğu bir diğer konu ise salgının 35-59 yaş aralığında yapılan erken teşhislerle sınırlandırılarak daha yaşlı kesimin nispeten korunabilmesi olarak öne çıkıyor^{19,20}.

Türkiye'nin Aldığı Önlemler ve Çıkarımlar

Türkiye'de de 81 ile dağılan koronavirüsün yayılmasının önlenmesi için bir dizi önlem alındı. 65 yaş üstüne sokağa çıkma yasağı getirildi; halktan zorunlu olmadıkça sokağa çıkmamaları istenirken, birçok şirket ve kurum da evden çalışma sistemine geçti²¹. Ülke genelinde bütün ilk ve orta dereceli okullar ile üniversitelerde eğitim ve öğretime ara verilerek uzaktan eğitim verilmeye başlandı²². Ayrıca uluslararası havayolu taşımacılığında geniş çaplı bir azaltmaya gidilirken, ülke içerisindeki karayolu yolcu taşınmasında da kısıtlamalar devreye sokuldu²³. Son olarak 3 Nisan tarihinde sokağa çıkma yasağı 20 yaş altındakileri de kapsayacak şekilde genişletildi. Büyükşehirler ile Zonguldak'a giriş çıkışlar zorunlu haller dışında kapatıldı. Vatandaşların tamamıyla kendilerini karantinaya alması ve olabildiğince temastan kaçınması konusunda her gün uyarılar yapılırken yeni getirilen kurallar, ilgili merciler tarafından denetlenmeye devam ediyor.

19 <https://www.vox.com/2020/4/1/21203198/coronavirus-deaths-us-italy-china-south-korea>

20 <https://www.worldometers.info/coronavirus/country/germany/>

21 <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsızlığı-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-ek-genelgesi>

22 <https://www.meb.gov.tr/uzaktan-egitim-bakan-selcukun-verdigi-dersle-basladi/haber/20578/tr>

23 <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-kapsaminda-ucakotobus-seferleri-genelgesi>

Fotoğraf: Shutterstock

WHO Avrupa Bölgesi Acil Durumlar ve Bulaşıcı Hastalıklar Direktörü Dr. Nedret Emiroğlu, Türkiye'nin ilk günden itibaren virüse karşı önlemleri almaya başladığını ve Türkiye'de bu tip bulaşıcı hastalıkları tespit etme mekanizmasının oldukça ilerlemiş durumda olduğunu söyledi. WHO olarak Sağlık Bakanlığına bu kapasiteyi geliştirecek çok fazla çalışma yaptıklarını belirten Emiroğlu, hastalıkların izlenmesi, erken uyarı sistemi gibi özellikler kullanıldığını belirtti²⁴.

Tüm dünyada sosyal ve ticari hayatı felce uğratan koronavirüs salgını, Türkiye ekonomisine de her geçen gün daha fazla zarar veriyor. Binlerce işletme salgın nedeniyle üretime ara verirken, turizm, inşaat ve hizmet sektörü gibi Türkiye ekonomisi için stratejik öneme sahip sektörler ise durma noktasında. Hükümet gerek şirketleri gerekse çalışan kesimi korumak için yeni tedbirler açıklıyor.

Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açıklanan ve adına "Ekonomik İstikrar Kalkanı" denilen 100 milyar lira değerindeki önlem paketi ile sonrasında Merkez Bankası ve kamu bankaları öncülüğünde açıklanan faiz indirimleri ve kredi ötelemeleri ile ekonomide oluşan tahribat önlenmeye çalışılıyor²⁵.

COVID-19 salgınıyla mücadele konusunda herkes elinden gelen desteği vermeye çalışırken, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de en başta otomotiv şirketleri elini taşın altına koyuyor. Ford Otosan'dan Tofaş'a, Toyota'dan TT Motors'a kadar birçok otomotiv şirketi tıbbi cihaz ve maske üretmeye başlarken, içinde STM'nin de olduğu pek çok savunma sanayii firması "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" kampanyasına destek oluyor²⁶.

Türkiye'nin dört bir yanındaki fabrikalar harekete geçerek maske, dezenfektan, tıbbi malzeme üretmeye başladı. 3 boyutlu yazıcı sahibi firmalar, mühendisler, tasarımcılar ve yazılımcılar, sağlık çalışanları için ücretsiz koruyucu yüz siperi üretiyorlar. Kolektif bir üretim hareketi olan "3 Boyutlu Destek" platformu 3.000'den fazla siperlik üretti²⁷.

Türkiye'de işverenlerin mevcut kriz koşullarında masraflarının düşürülmesi amacıyla "sosyal güvenlik teşvikleri" uygulamaları da hayata geçirildi. Bu kapsamda kısa çalışma ödeneği COVID-19 ile mücadele kapsamına alındı. İşletmelere yönelik vergi erteleme ve virüsten etkilenen sektörler için doğrudan destek uygulamaları hizmete girerken, KOBİ'lere verilen geri ödemeli destek programlarının ödemeleri üç ay ertelendi. Vergi beyanamesi erteleme, nakit destekleri ve KDV indirimleri de uygulanmaya başlandı²⁸.

24 <https://www.independentturkish.com/node/131741/dünya/dsö-avrupa-bölgesi-direktörü-emiroğlu-türkiyenin-virüs-tespit-etme-mekanizması>

25 <https://www.dw.com/tr/ekonomide-yeni-ikilem-para-basmak-mi-imf-mi/a-52948532>

26 <https://bizbizeyeteriz.gov.tr/>

27 <https://www.3boyutludestek.org/index.html#anasayfa>

28 <https://go.ey.com/2xRD54o>

TÜSİAD'ın Mart ayında hazırladığı “Ekonomik Görünüm Raporu”nda bundan sonra yapılması gerekenlere dikkat çekildi. Raporla daralan talep ve sıkışan likidite koşullarında şirketlerin nakit akışında bozulmalara karşı alınması gereken önlemler üzerinde duruldu. Bu önlemler arasında, vergi, harç, ceza, prim ödemelerinde öteleme/yapılandırma, kredi borçlarında öteleme/yapılandırma ve bankalara bu nedenle yapmak zorunda kalacakları yapılandırmalar için destek öne çıktı.

Raporla ayrıca işsizlikte artış ve hastalık nedeniyle işgücü kaybına karşı kısa dönem çalışmanın yaygınlaştırılması, uzaktan (evden) çalışmanın kolaylaştırılması, hasta ya da karantinada olan kişilerin ücretlerinin ödenmeye devam etmesi için devletin destek mekanizmaları kurması gibi önlemlerin üzerinde duruldu²⁹.